

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome

Meistaru iela 10-502, Rīga, LV-1050, tālr. 27343432, e-pasts seplp@seplp.lv, www.seplp.lv

Rīgā, 28.08.2025.
Nr. 24/6-3

Atzinums par VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” raidījumu cikla “Dzīvei nav melnraksta” 2025. gada 23. jūnija epizodi

Latvijas sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons (turpmāk tekstā arī – ombuds) 2025. gada 23. jūlijā saņēma [...] (turpmāk tekstā – Iesniedzējs 1) iesniegumu *Par ētiskiem apsvērumiem, attēlojot seksuālajā vardarbībā cietušo plašsaziņas līdzekļos* (turpmāk tekstā – Iesniegums 1), kurā pievērsta uzmanību VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” (turpmāk – LSM) televīzijas programmu Ziņu dienesta video projekta – raidījumu cikla “Dzīvei nav melnraksta” 2025. gada 23. jūnijā publiskotajai epizodei “Lilita Vīdnere jeb Stirna” (turpmāk – Raidījums), kurā *intervēta nepilngadībā seksuālu vardarbību pieredzējusi jaunieta* [turpmāk – intervētā persona], atklāti parādot *meitenes grūtības kontrolēt emocijas* [...]. Iesniegumā 1 tiek paustas bažas un lūgts izvērtēt iespējamu Raidījumā intervētās personas atkārtotu *traumatizāciju*, norādot, ka *veids, kā seksuālās vardarbības jautājumi tiek pasniegti* [plašsaziņas līdzekļos], *var vai nu atbalstīt cietušā cieņu un tikšanu galā ar nodarījumu, vai arī – nepārdomātas un neuzmanīgas atspoguļošanas gadījumā – var pastiprināt traumu un veicināt sekundāru viktimizāciju*.

Iesniedzējs 1 aicina ombudu *izvērtēt šo gadījumu, kā arī, izprotot situāciju Latvijas sabiedrībā, kur izpratne par seksuālo robežu, pārkāpumu un piekrišanas sarežģītību, kā arī seksuālajā vardarbībā cietušo valodas dinamiku turpmākajā dzīvē vēl tikai attīstās, [...] rosināt plašāku diskusiju par seksuālās vardarbības reprezentācijas ētiku Latvijas medijos, iekļaujot vadlīniju veidošanu*.

2025. gada 24. jūlijā ombuds saņēma [...] (turpmāk – Iesniedzējs 2) iesniegumu *Par vardarbības upuru un cietušu cilvēku intervēšanu un atspoguļošanu medijos* (turpmāk – Iesniegums 2), kurā

pievērsta uzmanība būtiskam cilvēktiesību jautājumam, kas Latvijā šobrīd nav pietiekami noregulēts – proti, seksuālās vardarbības upuru interviju un dzīvesstāstu publiskā atspoguļošana medijos kas, [...], bieži notiek bez pietiekamas ētiskas un emocionālas atbildības, kā piemēru minot Raidījumu, kurā izklāstītais stāsts sabiedrībai ir nozīmīgs un uzskatāms par drosmīgu cietušās personas pašizpaušmi, taču saturs tika pasniegts ar augstu emocionālu intensitāti - ļoti tiešiem, detaļām bagātiem aprakstiem (vuārisma risks) un raudāšanas epizodēm (kas viennozīmīgi liecina par emocionāli sāpīgu pārdzīvojumu intervijas laikā), bez redzama emocionāla ietvara vai brīdinājuma par retraumatizējošu saturu. Tas rada bažas par sekundāras viktimizācijas risku – gan intervējamajai, gan citiem cietušajiem.

Iesniedzēja 2 vērtējumā Raidījumā ir pārkāpts VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” Redakcionālo vadlīniju 2.1. punkts “Cilvēka cieņa”, kurā cita starpā ir noteikts, ka *Žurnālists sevišķi uzmanīgi izturas pret personām, kuras pašas neapzinās informācijas nozīmīgumu un atklātībai nodoto faktu izraisītās sekas. Žurnālists savā profesionālajā darbībā korekti izturas pret citu personu emocijām un jūtām.* [visi izcēlumi citētajos tekstos šeit un turpmāk mani – E.A.]

Iesniedzējs uzskata, ka Raidījumā ir pārkāpti vairāki organizācijas “Center for Journalism & Trauma” ^[1] vadlīniju principi par seksuālās vardarbības atspoguļošanu, piemēram:

- Seksuālā vardarbība jāraksturo **kā vardarbība, nevis seksualitāte** [...];
- Jānodrošina **emocionāla drošība** gan **intervējamam**, gan **skatītājam**, tostarp brīdinājumi par traumējošu saturu;
- Jālieto **aktīvs valodas stils**, kas izceļ varmākas atbildību, nevis pasīvi konstatē notikušo;
- Jāizvairās no romantizēšanas un **dramatiskas ekspluatācijas**.

Balstoties pieņēmumā, ka Latvijā nav vadlīniju, kas palīdzētu žurnālistiem orientēties, kā profesionāli un ar iejūtību veidot sižetus par seksuālu vardarbību, Iesniedzējs 2 aicina ombudu izvērtēt iespēju uzsākt iniciatīvu sadarbībā ar Nacionālo elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomi, Mediju ētikas padomi, žurnālistu organizācijām un citiem nozares partneriem, lai:

1. izstrādātu vadlīnijas par seksuālās vardarbības upuru un citu cietušo intervēšanu un publiskošanu medijos;
2. izglītotu medijus par traumas informētu komunikāciju un emocionālās drošības

¹ Acīmredzot Iesniedzējs 2 ar to ir domājis bijušo Kolumbijas Universitātes Žurnālistikas augstskolas (Columbia University Graduate School of Journalism) projektu – resursu centru un domnīcu “The Dart Center for Journalism and Trauma”. Kopš projekta slēgšanas, tā programma tika iekļauta neatkarīgā bezpeļņas organizācijā “Global Center for Journalism and Trauma”. Skat.: <https://gcjt.org/about-us>.

principiem;

3. *aktualizētu cilvēka cieņas principa ievērošanu īpaši sensitīvos stāstos, kuros iesaistītas nepilngadības laika traumas.*

Iesniedzējs 2 norāda, ka *šādas vadlīnijas un izpratnes veidošana palīdzētu žurnālistiem strādāt profesionālāk, vienlaikus respektējot cilvēktiesības. Tās būtu arī nozīmīgs solis cietušo aizsardzībā, novēršot iespēju, ka viņu dzīvesstāsti kļūst par emocionāli ekspluatējamu saturu bez drošības mehānismiem.*

Ņemot vērā, ka Iesniegums 1 un Iesniegums 2 (turpmāk arī – Iesniegumi) ir iesniegti par vienu un to pašu LSM satura vienību – Raidījumu, un abos Iesniegumos tiek aktualizēts jautājums par Raidījumā intervētās personas sekundāru *traumatizāciju (retraumatizāciju)* un *viktimizāciju*, kā arī jautājums par *informētas piekrišanas* procedūras ievērošanu žurnālistisko interviju sagatavošanas procesā, ņemot vērā arī to, ka saskaņā ar Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma (turpmāk – SEPLPL) 18. panta pirmo daļu ombuds sniedz atzinumus par sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmu un pakalpojumu atbilstību SEPLPL 1. pantā noteiktajam mērķim un 3. pantā noteiktajiem sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipiem, sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ētikas kodeksiem un redakcionālajām vadlīnijām, ombuds pieņēma lēmumu veidot vienu vienotu atzinumu par Raidījuma satura un tā veidošanā iesaistīto LSM darbinieku rīcības atbilstību VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” Redakcionālajām vadlīnijām un VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” Rīcības un ētikas kodeksam.

Lai izveidotu atzinumu, ombuds no 2025. gada 24. jūlija līdz 2025. gada 28. augustam:

- 1) iepazīnās ar Iesnieguma 1 un Iesnieguma 2 saturu;
- 2) iepazīnās ar Raidījumu;
Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:
<https://replay.lsm.lv/lv/skaties/ieraksts/ltv/358178/dzivei-nav-melnraksta-lilita-vidnere-jeb-stirna>.
- 3) iepazīnās ar Raidījumam veltīto 2025. gada 25. jūnija publikāciju LSM vienotajā ziņu portālā LSM.LV “Pēc smagās bērnības pieredzes sapņo beidzot pieņemt sevi. Lilitas Vīdneres jeb Stirnas stāsts”;
Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:
https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/cilvekestasti/25.06.2025-pec-smagas-bernibas-pieredzes-sapno-beidzot-pienemt-sevi-lilitas-vidneres-jeb-stirnas-stasts.a604343/?utm_source=lsm&utm_medium=theme&utm_campaign=theme.
- 4) konsultējās ar psihiskās veselības speciālistiem;

- 5) 2025. gada 28. jūlijā nosūtīja LSM galvenajai redaktorei Anitai Braunai jautājumus par Raidījuma veidošanas apstākļiem un 2025. gada 14. augustā saņēma atbildes uz tiem.

Izvērtējot Iesniegumus, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons

konstatē:

[1] Par Iesniegumos aktualizētajiem jautājumiem.

Iesniegumā 1 pamatoti ir norādīts, ka *atklāta emocionāla sabrukuma attēlošana var kalpot divdomīgam mērķim: no vienas puses, tā tiešām raisa empātiju sabiedrībā; no otras – pastāv būtisks risks, ka šī attēlošana kļūst par skatāmu traumu, kas vienlaikus atkārtoti traumatizāciju pašai personai un pastiprina sabiedrībā kaitīgu priekšstatu, ka tikai šāda stāsta ekspozīcija padara cietušā pieredzi ticamu*. Iesniedzēja 1 bažas ir saistītas ar: a) **intervējamās personas atkārtotu traumatizāciju** Raidījuma filmēšanas laikā un *sekundāru viktimizāciju pēc tā publiskošanas*, b) **medijos pastāvošo tendenci romantizēt, estetizēt vai trivializēt ciešanas**, pārvēršot tās par izklaidi, *nevis rūpīgu un profesionāli pamatotu sabiedrisko diskusiju par palīdzību, atbalstu un tikšanu galā ar pāridarījumu*.

Saistībā ar minēto Iesniedzējs 1 aicina ombudu izvērtēt, vai arī Raidījumā nav konstatējama robežas starp informēšanu un emocionālu ekspluatāciju pārkāpšana, jo, turpinot notiekošā dokumentāciju situācijā, kad intervētā persona atrodas emocionāli destabilizētā stāvoklī [...] un vairs nav spējīga reflektēt savu klātbūtni, pastāv risks, ka emocionāli sabrukušas no seksuālās vardarbības cietušas sievietes attēlošana [...] transformējas par publisku “jāredz” tropu jeb šablonu mediju naratīvos, meklējot **sensāciju** [...] un šāda rīcība riskē nostiprināt sabiedrībā vuajeristisku [vuāristisku] skatīšanās ieradumu – nevis redzēt cilvēku, bet “baudīt” viņa sabrukumu.

Saistībā ar minētajiem apsvērumiem Iesniedzējs 1 uzdod virkni jautājumu par Raidījuma veidotāju rīcību un atbildību gan attiecībā uz intervēto personu, gan plašāko Raidījuma auditoriju:

1. Kādā mērā ir **ētiski** rādīt sižetu, kurā redzama cilvēka nespēja regulēt emocijas, runājot par seksuālu vardarbību, īpaši, ja šī persona ir jauna sieviete, iespējams – intervijas laikā nejutās psiholoģiski stabili?
2. Vai tika pietiekami izvērtēta intervētās sievietes spēja dot **informētu piekrišanu** šāda veida dalībai kameras priekšā, ņemot vērā iespējamās atkārtotas viktimizācijas riskus?
3. Vai šādas intervijas var radīt skatītājiem ilūziju, ka emocionāls sabrukums ir nepieciešams, lai vardarbības pieredze tiktu uztverta kā “īsta”? Vai tas neveicina **stereotipus par upura**

uzvedības normām?

4. *Vai Latvijas Televīzijā pastāv iepriekšējos jautājumos aprakstītās **vadlīnijas** un vai tās būtu jāievieš vai jāpilnveido attiecībā uz seksuālās vardarbības upuru intervēšanu vizuālajos medijos? Vai šīs vadlīnijas skaidri norāda, kādos gadījumos emocionāla sabrukuma attēlojums var būt potenciāli kaitējošs vai ekspluatējošs un kā no šādām situācijām izvairīties?*

Arī Iesniedzējs 2 savā iesniegumā izsaka līdzīgas bažas par Raidījuma intervētās personas atkārtotas traumatizācijas un sekundāras viktimizācijas riskiem, un tādēļ vēlas aktualizēt informētās piekrišanas procedūras nepieciešamību līdzīgu raidījumu vai sižetu veidošanā. Savā argumentācijā Iesniedzējs 2 atsaucas uz raidījumu cikla “Dzīvei nav melnraksta” citas epizodes sagatavošanas laikā notikušo saraksti starp šajā epizodē intervēto personu un raidījuma vadītāju, secinot, ka *Raidījuma vadītāja saziņa ar [...] bija ļoti lakoniska, bez detalizēta skaidrojuma par to, kas raidījuma laikā varētu notikt, un tādējādi nevar uzskatīt, ka raidījuma veidotāji saņēma intervējamā(-ās) informētu piekrišanu atbilstošā apjomā.* Šis citas raidījumu cikla epizodes piemērs, acīmredzot, ir radījis Iesniedzējam 2 aizdomas par to, ka, iespējams, arī 2025. gada 23. jūnija epizodes sagatavošanā nav nodrošināta informētās piekrišanas saņemšana no intervētās personas, tāpēc Iesniedzējs 2 rosina veidot vadlīnijas, *kas palīdzētu žurnālistiem orientēties, kā profesionāli un ar iejūtību veidot sižetus par seksuālu vardarbību, formulējot arī jautājumus, uz kuriem šādām vadlīnijām būtu jāatbild:*

- *kā nodrošināt **informētu piekrišanu** no cietušā;*
- *kā pasargāt cietušo no **pārdzīvojuma atkārtotības** un kā nodrošināt **emocionālu labklājību** intervijas laikā;*
- *kā izvairīties no **sensacionalizācijas** vai šokējoša satura pasniegšanas **bez brīdinājuma**;*
- *kā nodrošināt sabiedrībai arī **atbalsta informāciju**.*

Ombuds pieņem, ka Iesniedzējs 2 vēlas saņemt atbildes arī par to, vai iepriekšminētie jautājumi ir ņemti vērā konkrētā Raidījuma sagatavošanas un publiskošanas procesā. Vienlaikus ir jāatzīmē, ka Iesniedzējs 2 aktualizē arī to, ka līdzīgos raidījumos vai sižetos būtu nepieciešams sniegt brīdinājumu par *retraumatizējošu saturu*, lai novērstu atkārtotas traumatizācijas riskus citiem skatītājiem ar līdzīgu pieredzi, kā arī sniegt informāciju par atbalsta resursiem vardarbībā cietušajiem.

[2] Par raidījumu ciklu “Dzīvei nav melnraksta” un Raidījumu.

Ilggadīgā LSM televīzijas programmu Ziņu dienesta producētā video projekta – raidījumu cikla “Dzīvei nav melnraksta” saturu veido dažādu personu dzīves stāsti kā centieni rast atbildes uz

jautājumu, ko cilvēki mainītu, ja būtu iespējams savu dzīvi dzīvot vēlreiz. Raidījumu cikla aprakstā LSM video materiālu arhīvā “REplay.lv” ir lasāma šāda informācija:

Apņemšanās sākt jaunu dzīvi – no jaunā gada, no pavasara, no pirmdienas. Pazīstama lieta, vai ne? Kā mainīt savu dzīvi nedēļas vai mēneša laikā - par to sarakstītas neskaitāmas grāmatas un uzņemtas filmas. Ir notikumi, kas sagrauj un maina mūsu ierasto ikdienu - gan pozitīvā, gan negatīvā nozīmē un ne vienmēr esam tam gatavi. Bet ir teiciens, ka labāk nožēlot to, kas izdarīts, nekā to, ko varēji, bet neizdarīji. Vai jūs ko mainītu savā dzīvē, ja būtu tāda iespēja? Ko par aizvadīto mūžu saka cilvēki, kuri tagad mitinās pansionātā un neko daudz vairs no dzīves nesagaida. Un ko saka cilvēki, kuriem vēl ir iespēja pieņemt kardinālus lēmumus, ielēkt nezināmajā un mainīt savu likteni..

Atzinuma veidošanas brīdī LSM video materiālu arhīvā “REplay.lv” bija pieejamas 135 raidījumu cikla epizodes.

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

<https://replay.lsm.lv/lv/skaties/raidijums/1828/dzivei-nav-melnraksta>.

LSM vienotā ziņu portāla “LSM.LV” sadaļā “Dzīvei nav melnraksta” ir skatāmi 145 materiāli par šo raidījumu ciklu.

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

<https://www.lsm.lv/temas/dzivei-nav-melnraksta/?src=lsm&p=0>.

LSM televīzijas programmu Ziņu dienesta kontā video koplietošanas tiešsaistes sociālā tīkla tīmekļa vietnē “YouTube” sadaļā “Projekts “Dzīvei nav melnraksta”” ir skatāmi 140 video materiāli.

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

<https://www.youtube.com/playlist?list=PL9PqCXf0jDhuC2ADxRCcJkFkz5nmV778K>.

LSM televīzijas programmu Ziņu dienesta konta globālās sociālās tīklošanas platformas “Facebook” sadaļā “Dzīvei nav melnraksta” ir skatāmi 272 video materiāli.

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

<https://www.facebook.com/watch/ltvzinat/2290963414471927/>.

Lai arī ombuda iespējās nebija iespējas caurskatīt visus raidījumu cikla “Dzīvei nav melnraksta” video materiālus, izlases veidā atlasītajās raidījuma cikla epizodēs ombuds konstatēja vienotu raidījumu struktūru, stilistiku, dramaturģiju un vizuālo risinājumu, atklājot sabiedrībā vairāk vai mazāk zināmu personu stāstījumus par savu dzīvi. Tas ļauj secināt, ka raidījumu cikls kopumā ir iecerēts kā intervēto personu ļoti personiski, pat intīmi dzīves stāsti, kas parasti iesākas ar bērnības atmiņām, kuras nereti ir traumatiskas un vardarbīgu pieredzi saturošas. Arī citās atsevišķās raidījumu cikla epizodēs ir konstatējami piedzīvotas seksuālas vardarbības pieredzes izklāstu

saturoši stāsti. Ombuds pieņem, ka raidījumi šī raidījumu cikla ietvaros tiek veidoti kā atklāts stāstījums videokameras priekšā, bez acīmredzamas raidījuma veidotāju klātbūtnes, bez ēterā izskanošiem žurnālistu jautājumiem vai komentāriem, skatītājam radot iespaidu par to, ka katrs konkrētais raidījuma varonis it kā sarunājas pats ar sevi, cenšas videokameras priekšā pats sev izstāstīt savu personisko dzīves stāstu, savu aktuālo interpretāciju tam. Šajā ziņā ombuds nekonstatē būtiskas problematizētā Raidījuma atšķirības no citiem šī cikla raidījumiem.

Jāņem vērā, ka raidījumu cikla “Dzīvei nav melnraksta” raidījumi kā dzīvesstāstu dokumentācija nav vērtējami kā ziņu raidījumi, kas paredzēti faktu izklāstam un precīzai, objektīvai to interpretācijai. Raidījumu formāts ir vērsts uz intervēto personu individuālās pieredzes atklāšanu un tādējādi tas pieļauj un paredz emocionālas izpausmes gan no intervētā, gan raidījuma skatītāja puses.

Konkrētā Raidījuma pamanāmākā atšķirība no citiem cikla raidījumiem ir tā ilgumā (44 minūtes pret 20-25 minūtēm citām cikla epizodēm), kas, iespējams, skaidrojams ar to, ka atšķirībā no citiem cikla raidījumiem, šajā gadījumā pamanāmi var fiksēt tikai dažas filmētā materiāla montāžas vietas, ļaujot intervējamai personai virzīt stāstījumu savā tempā un nepārtraucot to. No vienas puses, tas rada izteikta autentiska stāstījuma iespaidu, bet no otras puses – kā tas ir norādīts Iesniegumos – tas var radīt arī *emocionālas ekspluatācijas* iespaidu, ka emociju izpausmes nevis vienkārši tiek dokumentētas, bet *izmantotas*, lai iegūtu dramatiski iespaidīgus kadrus un skatītāju šokējošu saturu. Šādā aspektā ir jāpiekrīt Iesniegumā 1 minētajam aicinājumam ***nesajaukt emocionalitāti ar autentiskumu***, ka *parādīt emocijas nav tas pats, kas “parādīt patiesību”*, un vērtējumam, ka *šāda brīža fiksēšana un translēšana, it kā tā būtu autentiskas patiesības pazīme, risina žurnālistikas intereses, bet ne aizsargā cilvēku*. Šādā situācijā žurnālists kļūst nevis par sarunas partneri, bet par liecinieku ***emocionālam sabrukumam*** kameras priekšā, kas pārvēršas mediju saturā. Tas vairs nav tikai informatīvs vai dokumentējošs brīdis – tas kļūst par ***publisku atkārtotu ievainojumu***. Minimāla redakcionālā interence Raidījuma filmēšanas laikā un ilgstošie nemontētie sarunas fragmenti var radīt auditorijā mulsinošu iespaidu, ka tā ir spiesta vērot stāstījumu, kurš vairāk iederētos psihoterapeita kabinetā.

[3] Uz ombuda 2025. gada 28. jūlijā rakstiski uzdotajiem jautājumiem LSM galvenā redaktore Anita Brauna sniedza šādas atbildes:

1) par to, kā notika Raidījumā intervētās personas izvēle un uzrunāšana?

Raidījuma veidotājiem bija zināms Lilitas Vīderes jeb Stirnas dzīvesstāsts, jo viņa pati ar to jau vairākkārt bija dalījusies citos medijos. Tieši sava dzīvesstāsta dēļ viņa tika uzrunāta raidījumam

“Dzīvei nav melnraksta”. Cilvēki, kuri tiek uzrunāti šim raidījumam, paši izvēlas piekrist vai nē, kā arī izvēlas, kad ir gatavi ierasties uz filmēšanu.

- 2) par to, kā notika Raidījumā intervētās personas informēšana par raidījumu cikla un konkrētā Raidījuma mērķiem un uzdevumiem, kā Raidījums tiks filmēts, kādas ir intervētās personas tiesības Raidījuma ieraksta laikā un pēc tā?

*Raidījums “Dzīvei nav melnraksta” LTV pastāv vairākus gadus un ir kļuvis pazīstams ar to, ka cilvēki tajā ļoti atklāti dalās ar saviem dzīvesstāstiem, tai skaitā, emocionāli smagām pieredzēm un grūtībām. L.Vīderei raidījuma formāts bija zināms un saprotams, tai skaitā, kā tas tiek filmēts (visi ieraksti ir vienādi), tāpēc viņa arī piekrita šai sarunai. **Intervējamai personai filmēšanas laikā ir tiesības neatbildēt uz jautājumiem, pārtraukt sarunu, kā arī pēc ieraksta lūgt interviju vai kādu tās daļu neizmantot.***

- 3) par to, vai Raidījuma veidotāji pirms ieraksta pārrunāja ar intervēto personu tās iecerētā stāstījuma saturu un struktūru, vai tika sniegti ieteikumi par pagātnes traumatisko notikumu atklāšanas detalizāciju?

*Raidījuma veidotājs pirms ieraksta atgādina, ka šī nav klasiska intervija, kur žurnālists nemitīgi uzdot jautājumus. “Dzīvei nav melnraksta” pamatā tiek uzklusēta cilvēka pieredze, viņam tiek ļauts pastāstīt par to, **ar ko viņš vēlas dalīties, un atklāt, kāpēc ir pats pieteicies vai atsaucies uzaicinājumam filmēties.** L.Vīderes gadījumā raidījuma veidotājiem bija vairāk informācijas no iepriekšējām publikācijām par viņu, bet citkārt detalizētas informācijas nav un tā atklājas sarunas gaitā. [..]*

- 4) par to, kā Raidījuma veidotāji pārliecinājās, ka intervētās personas piekrišana piedalīties Raidījumā un dalīties ar savu dzīves stāstu, ir *informēta piekrišana*, ka intervētā persona apzinās iespējamās sekas un spēj izvērtēt, kā piedalīšanās Raidījumā var viņu ietekmēt?

*L.Vīdere iepriekš ir publiski stāstījusi par savas dzīves traumatiskajām pieredzēm, viņa bija informēta par “Dzīvei nav melnraksta” formātu, un **LSM nav pamata uzskatīt, ka viņa neapzinājās šīs sarunas emocionālos riskus un sekas.***

*Sarunas notiek cieņpilni, un **cilvēki jebkurā brīdī tās var pārtraukt un lūgt nepublicēt.** Raidījuma veidotāju pieredze rāda, ka šim formātam atsaucas cilvēki, kuri apzināti vēlas stāstīt par savu pieredzi un pārdzīvojumiem, tai skaitā – emocionāli smagiem, jo pēc viņu teiktā, pēc šīm sarunām viņiem paliek vieglāk.*

L.Vīdere savā sociālās tīklošanās platformas Instagram kontā ir dalījusies ar raidījuma pašreklāmu, veltot atzinīgus vārdus raidījuma veidotājiem un aicinot sarunu skatīties.

- 5) par to, kāds atbalsts tika sniegts intervētajai personai Raidījuma ieraksta laikā, vai tika piedāvāts pārtraukt filmēšanu, lai intervētā persona atgūtu kontroli pār sevi un savu stāstījumu, kā Raidījuma veidotāji rūpējās par intervētās personas emocionālo labjūtību filmēšanas laikā un pēc tās?

*Ieraksta laikā atsevišķos brīžos žurnālists **piedāvāja mainīt sarunas tematu un fokusu**, bet L.Vīdere pati **vēlējās tematu pabeigt un izstāstīt līdz galam**. Gan šī saruna, gan citas emocionāli smagas intervijas gadu gaitā raidījuma veidotājiem ir ļāvušas izdarīt zināmus secinājumus – arī to, ka cilvēki tiešām vēlas runāt un izrunāt savu traumatisko pieredzi, jo viņiem paliek vieglāk. Dati rāda, ka digitālajā vidē pie “Dzīvei nav melnraksta” publikācijām absolūti lielākā daļa komentāru ir pozitīvi, uzmundrinoši, iedvesmojoši un empātiski, kas ir ārkārtīgi svarīgi arī intervētajiem cilvēkiem. **Komentāri pie raidījumu ierakstiem arī tiek monitorēti, lai nepieļautu intervēto cilvēku pakļaušanu emocionālai vardarbībai, naida runai u.tml.***

- 6) par to, vai intervētajai personai tika piedāvāts noskatīties safilmēto materiālu, vai tika piedāvāts veikt izmaiņas safilmētajā materiālā, vai intervētajai personai tika piedāvāts atteikties no Raidījuma publiskošanas, vai tika piedāvātas anonimizācijas iespējas?

*L.Vīderei **netika piedāvāts noskatīties safilmēto materiālu** - kvalitatīvajā žurnālistikā šāda prakse nepastāv, un attiecības starp raidījuma veidotājiem un intervētajiem balstās savstarpējā profesionālā uzticībā. **Ja persona pati būtu izteikusi šādu vēlmi, tad raidījuma komanda par to lemtu.** Raidījuma praksē ir gadījumi, kad intervētā persona pēc ieraksta vēlas noskatīties ēteram sagatavoto raidījumu, un šī iemesla dēļ interviju nepārraida.*

Anonimizācijas iespējas netika piedāvātas, jo to neparedz šī raidījuma formāts.

*Raidījuma pieredzē ir bijuši gadījumi, kad pēc intervētās personas lūguma netiek minēts viņas uzvārds. Tāpat ir gadījumi, kad pati **raidījuma komanda pēc safilmētā materiāla noskatīšanās sazinās ar intervēto personu, norāda uz riskiem viņas paustajā un tiek pārrunāts, vai persona tiešām vēlas konkrētās detaļas publiskot.** Raidījuma veidotāji **izvērtē dažādus riskus, un arī paši pieņem lēmumus par kādu fragmentu neiekļaušanu raidījumos.***

- 7) par to, vai intervētā persona izrādīja vēlmi iepazīties ar safilmēto materiālu, mainīt vai neparādīt safilmēto materiālu?

Intervētā persona šādu vēlmi neizrādīja. Ja šāds lūgums būtu, tad, kā jau minēts iepriekš, par to lemtu raidījuma komanda. Lēmumu pieņemt LTV Ziņu dienesta galvenā redaktore vai vadītāja.

- 8) par to, vai bez Redakcionālajās vadlīnijās un Rīcības un ētikas kodeksā noteiktā LSM pastāv vēl kādas specifiskas rīcības vadlīnijas vai norādes veidojot satura vienības par vardarbībā cietušu cilvēku traumatisko pieredzi?

Veidojot materiālus par vardarbībā cietušu cilvēku pieredzi, LTV balstās uz LSM Redakcionālajām vadlīnijām un Rīcības un ētikas kodeksu. LSM nav specifisku vadlīniju satura veidošanai par vardarbībā cietušiem cilvēkiem, taču ir atsevišķas Redakcionālo vadlīniju normas, kas ir attiecināmas tieši uz šādu cilvēku atspoguļošanu. Proti:

“LSM ar īpašu uzmanību izturas pret mazaizsargātām un viegli ievainojamām sabiedrības grupām, lai ar savu darbību nenodarītu kaitējumu tām un veicinātu šo grupu pārstāvju drošības sajūtu.”

“Žurnālists sevišķi uzmanīgi izturas pret personām, kuras pašas neapzinās informācijas nozīmīgumu un atklātībai nodoto faktu izraisītās sekas. Žurnālists savā profesionālajā darbībā korekti izturas pret citu personu emocijām un jūtām.”

Tāpat katrs gadījums tiek izvērtēts individuāli, pielietojot veselo saprātu, empātiju, atbildību un vispārējos ētikas principus. Atspoguļojot raidījumu portālā LSM.lv, nepieciešamības gadījumā arī tiek sniegta informācija, kur vērsties cilvēkiem pēc palīdzības līdzīgu krīžu gadījumā. Piemēram, pie L. Vīderes raidījuma ieraksta ir sniegta informācija, kur vērsties pēc profesionālas palīdzības krīzēs un gadījumos, kad rodas domas par pašnāvību:

<https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/cilvekstasti/25.06.2025-pec-smagas-bernibas-pieredzes-sapno-beidzot-pienemt-sevi-lilitas-vidneres-jeb-stirnas-stasts.a604343/>.

*Raidījuma “Dzīvei nav melnraksta” mērķis nekad nav bijis veidot sensacionālas publikācijas, taču ar cieņu, iejūtību un patieso interesi par raidījuma viesiem tas ir iemantojis lielu sabiedrības uzticēšanos, kuras rezultātā viesi atklāti dalās ar ļoti privātām dzīves detaļām, traumatiskām pieredzēm un emocionāliem pārdzīvojumiem. LSM ir pārliecināts, ka raidījums “Dzīvei nav melnraksta” piedāvā **cieņpilnu un dziļu saturu**. Lai arī šie stāsti nereti ir smagi, tie ir nepieciešami, jo viena cilvēka pieredze var kādu citu pasargāt, kādu izglābt un kādam ļaut saprast, ka tas, kas ar viņu notiek, nav normāli un par to jāziņo atbildīgajām iestādēm.*

Izvērtējot konstatēto, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons
secina:

[4] Par Raidījuma ētiskuma un ar Raidījumu saistīto risku izvērtējumu.

VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” Rīcības un ētikas kodeksā kā viens no LSM darbības

pamatprincipiem ir norādīta *cilvēka cieņa*: LSM darbinieki savus pienākumus veic saskaņā ar sabiedrisko mediju vispārpieņemtajām pamatvērtībām, kas ir neatkarība, uzticamība un **cilvēka cieņa**. Šīs vērtības caurauž gan medija ikdienas darbu, gan radīto saturu.

VSIA "Latvijas Sabiedriskais medijs" Redakcionālajās vadlīnijās, kas uzskatāmas par sabiedriskā medija profesionālo darbību pašregulējošo profesionālās ētikas principu un prasību apkopojumu, *cilvēka cieņa* ir noteikta kā pirmā redakcionālā vadlīnija raidījumu un cita satura veidošanai: LSM žurnālists *respektē personas cieņu un godu, tautību, domāšanas veidu, politisko un reliģisko pārliecību. Žurnālists atturas no cilvēka etniskās izcelsmes, rases, tautības, profesijas, politiskās pārliecības, reliģisko uzskatu, seksuālās orientācijas, fizisko trūkumu, veselības stāvokļa u.tml. aspektu pieminēšanas, ja šīs detaļas nav nozīmīgas attiecīgajā kontekstā vai arī tās nav būtiska ziņas vai informācijas sastāvdaļa. Žurnālists respektē cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem tiesības. Žurnālists sevišķi uzmanīgi izturas pret personām, kuras pašas neapzinās informācijas nozīmīgumu un atklātībai nodoto faktu izraisītās sekas. Žurnālists savā profesionālajā darbībā korekti izturas pret citu personu emocijām un jūtām.*

Savukārt vadlīniju sadaļā "Privātuma aizsardzība" ir atrunāts, ka LSM savos raidījumos un publikācijās ievēro personas tiesības uz privātumu un nepublicē ar normatīvajiem aktiem aizsargātu personas informāciju. Privātu informāciju un attēlus var publicēt gadījumos, ja persona pati to atklāj un atļauj, **apzinoties publicēšanas faktu**. [...] LSM izturas ar **īpašu cieņu un takta sajūtu**, ziņojot par **krīzes situācijām** un nāvi.

Cilvēka cieņas ētiskais princips pieprasa no žurnālista beznosacījumu attieksmi pret intervēto personu kā pret tiesībās un pienākumos sev līdzvērtīgu un autonomu personību. Var piekrist Iesniegumā 1 izteiktajam vērtējumam, ka žurnālistu saskarsmē ar intervējamām personām vienmēr pastāv potenciāli riski, ka žurnālisti var neētiski izmantot savu situatīvo varas pozīciju pret intervēto personu, kā tas dažreiz ir vērojams, piemēram, plašsaziņas līdzekļu žurnālistiem intervējot varas pārstāvjus, kad intervētās personas nereti tiek provocētas publiskot sevi diskriminējošu informāciju, kad viņu teiktais tiek izmantots pret viņiem, ļaunākajos gadījumos pat noniecinot un pazemojot viņus kā personības, t.sk. arī apzināti uzdodot *intervējamās personas simbolisko pozīciju* destabilizējošus jautājumus. Taču šāds žurnālistu varmācīgas rīcības potenciāls ne vienmēr aktualizējas katrā konkrētajā intervijas situācijā. Tāpēc ombuds nevar piekrist Iesniedzēja 1 vērtējumam, ka **jebkura intervija, kurā tiek runāts par traumu, it īpaši seksuālu vardarbību, norisinās nevienlīdzīgās varas attiecībās**. Šāds viedoklis balstās diskutablā pieņēmumā, ka jebkuras starppersonu attiecības (arī, piemēram, ārsta – psihoterapeita un pacienta attiecības) vienmēr ir tikai un vienīgi varmācīgas jeb varas attiecības, piemēram, kā "varmākas –

upura” attiecības. Šāds pieņēmums noraida iespēju pastāvēt ētiskai – cieņpilnai attieksmei pret citu personu kā sev līdzvērtīgu personību, vai arī nivelē ētisko attieksmi līdz aizbildnieciskai attieksmei pret “zemākstāvošo” vai godbijīgai attieksmei pret “augstākstāvošo”.

Tāpēc, lai neļautos vispārinošu un stereotipisku vērtējumu vilinājumam, būtiski ir vērtēt katru atsevišķo intervijas situāciju tās konkrētībā, jo katras rīcības ētiskais izvērtējums ir konkrēta atbilde uz jautājumu, vai konkrētajai rīcībai konkrētajā situācijā ir pietiekams un pamatots attaisnojums. Raidījuma kontekstā tas nozīmētu izvērtēt, vai ir *ētiski rādīt sižetu, kurā redzama cilvēka nespēja regulēt emocijas, runājot par seksuālu vardarbību?*

Iesniedzējs 1 pamatoti norāda, ka intervijai notiekot *laikā, kad cilvēks joprojām cieš emocionāli, piemēram, nespēj kontrolēt raudāšanu vai ir disociācijā [..], tad tā nav viņa simboliski integrēta runa, bet gan traumas simptoms, kas tiek fiksēts kamerā, un šāda ekspozīcija var vēlāk sāpīgi atsaukties, kad cilvēks nonāk emocionāli stabilākā stāvoklī.* Respektīvi, ka šāda emociju publiska ekspozīcija var kļūt par atkārtotu traumu intervējamai personai. Ir jāpiekrīt, ka Raidījumā intervētā persona, atšķirībā no citās raidījumu cikla epizodēs intervētām personām, nevarēja stāstīt par savu traumatisko pieredzi atsvešinātā un līdz ar to – emocionāli stabilā formā, jo, acīmredzami, joprojām atrodas savas traumatiskās pieredzes pārstrādes procesā. Citiem vārdiem sakot, ja citu epizožu varoņi varēja publiski atklāt savu traumatisko pieredzi kā reflektētus pagātnes notikumus (kas tāpat nereti izsauca viņiem spilgtas emociju izpausmes, t.sk. asaras un nespēju turpināt iesākto tekstu formulējumus), tad Raidījumā intervētā persona īstenībā jau vēstīja par savu tagadni, un publiskais savas dzīves izklāsts, iespējams, ir veids, kā intervētā persona cenšas tikt ar savām traumām galā, proti, traumu artikulēšana un centieni tās racionalizēt ir uzskatāma par sava veida terapiju. Diemžēl Raidījuma formāts (intervētās personas monologs) nepieļauj šāda stāstījuma papildinājumu ar *profesionālu kontekstu (piemēram, psihologa vai seksuālas vardarbības jautājumos specializēta jurista komentāra)*, lai tādējādi skatītājiem veidotos izpratne par intervētās personas *traumas sarežģītību un empātisks, nevis šokējošs skatījums*². Taču tamdēļ vien vēl nav pietiekama pamata secināt, ka šādā gadījumā [Raidījuma veidotāji] *izmanto emocionāli trauslu brīdi, nevis vienkārši dokumentē intervējamā emociju izpausmi*, vai pat izprovocē to, *netieši destabilizējot cietušās simbolisko pozīciju ar šķietami neitrālie jautājumiem.*

Līdz ar to atbilde par Raidījuma un to veidotāju rīcības ētiskumu ir atkarīga no atbildēm uz diviem

² Taisnības labad jāpiebilst, ka Raidījumam veltītajā 2025. gada 25. jūnija publikācijā LSM vienotajā ziņu portālā LSM.LV “Pēc smagās bērnības pieredzes sapņo beidzot pieņemt sevi. Lilitas Vīdneres jeb Stirnas stāsts”, intervētās personās stāstījuma atstāstam ir pievienota gan informācija “Kur vērsties krīzes situācijā”, gan norāde “Šajā rakstā pieminēta pašnāvība” ar rīcības instrukciju un diennakts krīzes centra kontaktiem, kā arī saiti uz informatīvu materiālu par pašnāvības riskiem.

savstarpēji saistītiem jautājumiem:

- 1) Vai ir pietiekams pamatojums un ētisks attaisnojums aicināt uz interviju personu, kura atrodas acīmredzami aktuālā pagātnes traumu pārstrādes procesā?

Ideālajā gadījumā intervijas dalībniekiem vajadzētu būt nobriedušām personībām, kuras ir veiksmīgi tikušas galā ar savu traumatisko pieredzi, un tāpēc var bezkaislīgi un emocionāli stabili dalīties savā traumatiskajā pieredzē ar skatītājiem, tādējādi kalpojot par sava veida paraugiem tam, ka tas ir iespējams un kā tas ir iespējams. Tomēr jāņem vērā, ka Raidījuma veidotājiem nav pietiekamas kompetences un specifisku zināšanu, lai pilnvērtīgi izvērtētu, cik lielā mērā un cik neatgriezeniski potenciālais intervijas dalībnieks ir *pārstrādājis* savu traumatisko pieredzi, nevis tikai apgalvo to. Ombuds pieņem, ka, ļoti pat iespējams, seksuālās vardarbības gadījumos iegūto traumu pārvarēšana var arī nekad nebūt absolūta – pilnīga, galēja un neatgriezeniska. Vienlaicīgi ombuds arī pieļauj, ka arī tāds stāstījums, kas demonstrē personas aktuālo traumu pārvarēšanas procesu, var būt lietderīgs un tamdēļ pamatots ne tikai attiecībā uz auditorijas ieguvumiem, bet arī paša stāstītāja gadījumā, kā jau pieminētais terapeitiskais efekts no iespējas runāt publiski par savu traumatisko pieredzi. Līdz ar to svarīgs ir jautājums par to, vai intervijas laikā Raidījuma vadītāji spēj parūpēties par intervētās personas emocionālo labsajūtu, drošību, kā arī jautājums, vai Raidījuma vadītāji emocionāli neekspluatē intervēto personu un tās stāstījumu, cenšoties to sensacionalizēt un tādējādi šokēt auditoriju?

- 2) Vai ir ētiski publiski rādīt personas emocionālo sabrukumu?

Ir pilnībā jāpiekrīt Iesniedzēja 2 vērtējumam, ka [...] *saturs tika pasniegts ar augstu emocionālu intensitāti - ļoti tiešiem, detaļām bagātiem aprakstiem [...] un raudāšanas epizodēm (kas viennozīmīgi liecina par emocionāli sāpīgu pārdzīvojumu intervijas laikā)*, kā arī Iesniedzēja 1 norādītajam, ka Raidījumā tiek *atklāti parādītas meitenes grūtības kontrolēt emocijas, ka intervētā persona atrodas emocionāli destabilizētā stāvoklī, [...] intervijas laikā nejūtas psiholoģiski stabili*, tomēr diskutabls ir vērtējums, ka Raidījumā redzamais ir kvalificējams kā *atklāts emocionāls sabrukums*, kurš turklāt tiek publiskots pašmērķīgi – sensācijas radīšanas nolūkos. Ombudam nav ne kompetences, ne nodoma vērtēt intervētās personas psihoemocionālo stāvokli Raidījuma filmēšanas laikā, un arī konsultācijas ar psihiskās veselības ekspertiem ombudam neradīja pārliecību par Iesniedzēju Iesniegumos norādītā intervētās personas psihoemocionālā stāvokļa vērtējuma (*emocionāls sabrukums*) pamatotību. Tāpēc ombudam būtiski bija noskaidrot Raidījumu veidotāju konkrēto rīcību un tās motivāciju intervijas laikā, un, kā liecina LSM galvenās redaktora rakstiski sniegtās atbildes, nav pamata to vērtēt kā neiejūtīgu attiecībā pret intervēto

personu. Raidījuma veidotāji piedāvāja intervētajai personai pārtraukt savu stāstījumu, mainīt stāstījuma tematu. Ombuds Raidījuma veidotāju rīcībā nesaskata nodoms atkārtoti traumatizēt intervējamo personu, un vēl jo mazāk vēlmi *padarīt viņas ciešanas par skatāmu izrādi*. Vienlaicīgi ir jāatzīst, ka atkārtotas traumatizācijas riski nenoliedzami pastāv, taču, vai tie ir piepildījušies, atbildēt var tikai pati intervētā persona, iespējams, ilgākā laika periodā.

Ombuds nesaskata Raidījumā tendenci *pastiprināt sabiedrībā kaitīgu priekšstatu, ka tikai šāda stāsta eksponēšana padara cietušā pieredzi ticamu* [...], *romantizē, estetizē vai trivializē ciešanas, pārvēršot tās par izklaidi*, [...] riskējot *nostiprināt sabiedrībā vuajeristisku skatīšanās ieradumu – nevis redzēt cilvēku, bet “baudīt” viņa sabrukumu*, [...] kļūstot par publisku “jāredz” tropu jeb šablonu mediju naratīvos, meklējot sensāciju, [...] cita emocionālo ciešanu vērošanai kļūstot par sava veida skatītāja baudas avotu. Ombuds piekrīt Iesniedzējam 1, ka *emocionāls sabrukums nav vienīgais vai obligātais veids, kā vizualizēt cietušo pieredzi, un tas var kļūt par emocionālu efektu, nevis autentisku seksuālās vardarbības upuru pārstāvniecību*. Kā arī tam, ka [...] *šāda cietušā eksponēšana var uzturēt stigmatizējošus priekšstatus, ka “īstenais upuris” ir tikai un vienīgi traumēts, emocionāli nestabils, raudošs – līdz ar to diskreditēt citus cietušos, kuri spēj runāt bez emociju sabrukuma vai arī klusē par savu seksuālās vardarbības pieredzi*, [...]. Pilnībā piekrītot Iesniedzēju sniegtajam negatīvo tendenču aprakstam un vērtējumam – kā nereti seksuālās vardarbības upuru stāsti tiek reprezentēti mediju saturā, par ko liecina Iesniegumos nosauktie negatīvie piemēri no komercmediju prakses, ombuds tomēr nesaskata būtiskas šo tendenču izpausmes konkrētajā Raidījumā. Tas nevilšus liek domāt, ka Iesniedzēju patiesais nodoms ir bijis aktualizēt to problemātiku, kas izriet no vardarbības un īpaši – no seksuālās vardarbības cietušo personu atainojuma negatīvās prakses medijos kopumā, bet konkrētais Raidījums kalpo tikai par ieganstu trauksmes celšanai.

[5] Par *informētās piekrišanas* procedūru.

Ombuds pilnībā piekrīt Iesniedzējiem tajā jautājumā, ka atbildīga medija rīcība pieprasa pēc iespējas minimālizēt *atkārtotas traumatizācijas* un *sekundāras viktimizācijas* riskus, uzaicinot intervijā publiski dalīties ar savu traumatisko pieredzi vardarbības un, jo īpaši – seksuālās vardarbības upurus. Viens no risinājumiem tam būtu *informētās piekrišanas* principa pārņemšana no ārstniecības procesa prakses, pielāgojot to mediju praksei īpašu vadlīniju veidā, kā arī izstrādājot medijos konkrētas procedūras kā procesa aprakstu darbībām, kas ar intervējamo personu tiek veiktas pirms intervijas, intervijas laikā un pēc tās, līdzīgi tam, kā šis princips tiek praktiski piemērots, piemēram, akadēmisko pētījumu praksē attiecībā uz pētījuma dalībniekiem.

Iesniedzēja 1 piedāvātie jautājumi varētu kalpot par labu pamatu plašākai mediju profesionāļu diskusijai, jo pamatoti svarīgi ir, lai intervētās personas tiktu aicinātas reflektēt par to:

- 1) *Kāda būs emocionālā ietekme, intervējamajam redzot sevi šādā stāvoklī?*
- 2) *Kā intervējamā jutīsies pēc sižeta izplatīšanas – vai viņai būs iespēja mainīt domas?*
- 3) *Vai intervējamā [persona] tiešām apzinās sekundārās viktimizācijas risku?*

Savukārt medija pienākums būtu pilnvērtīgi informēt intervējamo personu par to:

- 1) *Kāds būs sižeta saturs un fokuss?*
- 2) *Kur un kā sižets tiks publicēts?*
- 3) *Kas varēs redzēt šo sižetu?*
- 4) *Kādas ir [intervijas sniedzējam pieejamās] alternatīvas [anonimizācija, netieša ekspozīcija, utt.]?*
- 5) *Kā plašsaziņas līdzeklis nodrošināja [nodrošinās] atbalstu [intervētajai personai] intervijas laikā un pēc intervijas tās sniedzējai?*
- 6) *Kādas ir intervētās personas tiesības pirms intervijas, intervijas laikā un pēc tās.*

Diskusijas vērts ir arī Iesniedzēja 2 piedāvātais princips, *ka cietušajai personai, kura intervijas laikā, emocionālas atklātības brīdī un, iespējams, paaugstināta stresa apstākļos, ko nepieredzējušam cilvēkam var radīt neierasta situācija un neziņa, izstāsta ko tādu, ko vēlāk nevēlas publiskot, ir tiesības pēc intervijas pieprasīt šīs informācijas nepublicēšanu vai rediģēšanu. Žurnālistam (vai redaktoram, medijam) būtu jānodrošina intervijas saskaņošana ar cietušo un jāievēro šāda vēlme, izņemot gadījumus, kad materiāls jau pārraidīts tiešsaistē. Arī tad medijam būtu jāatturas no pilnas intervijas tālākas izplatīšanas, piemēram, sociālajos tīklos. Šādas īslaicīgas “atteikuma vai rediģēšanas tiesības” ļautu cietušajam saglabāt kontroli pār savu privātumu un pieņemt apzinātu, izsvērtu lēmumu.*

Vienlaicīgi ir jāņem vērā, ka šāds *informētās piekrišanas* princips attiektos vienīgi uz gadījumiem, kad interviju sniedz vardarbībā cietušais, kā arī būtu attiecināmas uz *nepilngadīgu personu, cilvēku ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem, kuriem ir apgrūtināta situācijas apzināšanās; personu akūtā šoka stāvoklī pēc traģiska notikuma; cilvēku, kurš cietis no cilvēku tirdzniecības* gadījumos, kā uz to norāda Iesniedzējs 2. Šāda pieeja nevar kļūt par vispārēju mediju prakses principu visiem interviju gadījumiem, jo pamatoti žurnālistu pienākums nav rūpēties, piemēram, par varas pārstāvju kā konkrētas sociālas lomas izpildītāju iespējamo karjeras risku novēršanu un nepieļaušanu intervijas rezultātā. Vienlaicīgi katras intervijas gadījumā spēkā ir

ētiskā prasība saglabāt beznosacījuma cieņu pret intervēto personu kā personību.

Lai arī VSIA "Latvijas Sabiedriskais medijs" Redakcionālajā vadlīnijās nav iekļauts *informētās piekrišanas* princips, Raidījuma veidotāju komunikācijā ar intervēto personu ombuds saskata pietiekamu veikto darbību apjomu, kas liecinātu par šī principa ievērošanu pēc būtības – intervētā persona ar savu dzīves stāstu vairākkārt jau bija dalījusies citos medijos, viņai bija autonoma izvēle atkārtot to Raidījumā vai nē, izvēlēties laiku, kad ierasties uz filmēšanu; Raidījuma formāts intervētajai personai bija zināms un pieņemams (tieši Raidījuma formāts, iespējams, bija svarīgākais arguments, kāpēc intervētā persona vēlējās tajā dalīties ar savu dzīves stāstu); intervētā persona pati lēma, par ko stāstīt, tai bija tiesības neatbildēt uz jautājumiem, pārtraukt sarunu jebkurā brīdī, kā arī tiesības pēc Raidījuma ieraksta lūgt interviju vai kādu tās daļu neizmanto; Raidījuma filmēšanas laikā žurnālists piedāvāja mainīt sarunas tematu un fokusu, bet intervētā persona vēlējās tematu pabeigt un izstāstīt savu stāstu līdz galam; lai gan intervētajai personai nepiedāvāja noskatīties nofilmēto materiālu, ja tā būtu izteikusi šādu vēlmi, tad raidījuma komanda par to lemtu, kā arī lemtu par to, vai šī iemesla dēļ interviju nepārraidīt vispār.

Protams, tas viss neatceļ jautājumu, vai skaidrojošais darbs ar intervēto personu pirms intervijas tika veikts pietiekami rūpīgi, nesteidzīgi un pārliecinoties par intervētās personas izpratni ar mērķtiecīgiem kontroles jautājumiem, kā arī tas neatceļ jautājumu, vai intervētā persona savus lēmumus pieņēma pilnībā informēti un reflektēti, pārliecinoties, ka tie ir labākie iespējamie lēmumi konkrētajā situācijā. Tomēr cilvēka cieņas princips prasa arī atzīt katras personības (arī intervēto personu) autonomiju, kā tiesības pašiem pieņemt savus lēmumus. Pārspīlēts aizbildnieciskums un nekritiski pieņēmumi par intervēto personu šķietamo nespēju pašiem patstāvīgi pieņemt reflektētus lēmumus, apšaubā šādu personības autonomiju, kas, iespējams, ir pieņemama prakse ārstniecības procesā, taču žurnālistiskās intervijas situācijā žurnālistam, saglabājot cieņpilnu un iekļūstīgu attieksmi pret intervēto personu, nav jāskatās uz intervējamo personu kā uz ārstējamu personu – slimnieku.

Iesniedzējs 1 pamatoti un atsaucoties uz jau pieminētā Kolumbijas Universitātes projekta *The Dart Center for Journalism and Trauma* materiāliem raksta, ka ***informēta piekrišana nav formalitāte, bet gan ētisks process***. Tāpēc jebkuras redakcionālās vadlīnijas neko *strikti nenosaka*, bet gan sniedz **ieteikumus**, kuru piemērošanas veids un apjoms ir katra žurnālista vai redaktora lēmums konkrētā situācijā, kā arī žurnālista vai redaktora redakcionālā atbildība par savu lēmumu sekām. Redakcionālās vadlīnijas ir pašregulējošs ceļvedis satura veidošanai, sava veida normatīvais ietvars, kurā satura veidotāji ir tiesīgi patstāvīgi pieņemt redakcionālus lēmumus, uzņemoties

atbildību par tiem. Tāpēc šī normatīvā ietvara veidošanai, atjaunošanai un papildināšanai ir jābūt paša medija prerogatīvai, nevis mediju uzraugošo valsts pārvaldes iestāžu (piemēram, Iesniedzēja 2 piedāvātās Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes) kompetence. Vēlme formalizēti “pieregulēt” sabiedriskā medija darbību rada “pārregulācijas” riskus, kuru nevēlamās sekas var izpausties gan kā žurnālistu iniciatīvas slāpēšana, pašcenzūra, kuras loģiskā konsekvence ir atbildības neuzņemšanās, bet vienīgi skrupuloza priekšrakstu ievērošana, kā arī “pārregulācijas” nevēlamās sekas ir pārmērīgi neitrāla, “sterila” un “piefrizēta” satura veidošana tādā pakāpē, ka auditorija vairs nespēj atpazīt un identificēties ar mediju satura varoņiem.

Ombuds ir pārliecināts, ka iepazīšanās ar Iesnieguma 1 saturu, kas ir ticis publiskots masu medijos un sociālās tīklošanas vietnēs, kā arī iepazīšanās ar šī atzinuma tekstu raidījuma cikla “Dzīvei nav melnraksta” radošajai komandai būs vērtīgs stimulants kritiski pārvērtēt līdzšinējo raidījumu veidošanas praksi, veicot nepieciešamās izmaiņas un papildinājumus radošajos procesos, īpaši attiecībā uz komunikāciju ar intervētajām personām – vienojoties par interviju, intervijas norises laikā, kā arī pēc raidījuma ieraksta un publiskošanas.

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons

vērš uzmanību:

[6] Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds atzinumus sniedz normatīvo aktu definētajās kompetences robežās un izmantojot sabiedrisko mediju redakcionālās vadlīnijas un Rīcības un ētikas kodeksu normas, kas attiecas uz profesionālo ētiku un tās ievērošanu redakcionālajos lēmumos un profesionālajās procedūrās, kas veiktas sabiedrisko mediju satura veidošanas procesā. Nedz normatīvie akti, nedz sabiedrisko mediju redakcionālās vadlīnijas un rīcības un ētikas kodekss nedod ombudam tiesības sniegt iesniegumā minēto apstākļu juridisko izvērtējumu.

Izvērtējot konstatēto, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons

atzīst:

[7] Ombuds neatzīst, ka Raidījumā un tā veidotāju rīcībā, sagatavojot Raidījuma ierakstu un Raidījuma ieraksta laikā, būtu pārkāpts VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” Rīcības un ētikas kodeksā noteiktais un VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” Redakcionālajās vadlīnijās nostiprinātais *cilvēka cieņas* princips un privātuma aizsardzības prasība. Raidījuma veidotāji savā rīcībā ir bijuši iejūtīgi un uzmanīgi, ētiski un emocionāli atbildīgi, cieņpilni izturējušies pret intervētās personas emocijām un jūtām.

[8] Ombuds neatzīst, ka seksuālā vardarbība Raidījumā tiktu attēlota kā seksualitāte un Raidījums romantizētu seksuālo vardarbību vai dramatiski to ekspluatētu. Intervētā persona Raidījumā dalījās ar savu stāstu par savu personisko traumatisko pieredzi no sava individuālā skata punkta, un Raidījuma formāts neparedz redakcionālus komentārus un korekcijas intervēto personu stāstījumiem. Intervētajām personām raidījumu ciklā “Dzīvei nav melnraksta” ir tiesības sniegt savu aktuālo interpretāciju savas dzīves notikumiem, t.sk. izklāstīt savu traumatisko pieredzi pat tad, ja šāda interpretācija no klīniskās psiholoģijas, pētniecības un seksuālo robežu pārkāpšanas skatupunkta šķiet neatbilstoša. Tā ir raidījuma cikla kā dzīves stāstu dokumentācijas žanra specifika. Raidījumu cikla veidotāju pienākumi, savukārt, ir nodrošināt stāstu varoņu emocionālo drošību raidījumu veidošanas laikā, kā arī nepieļaut, ka intervēto personu ciešanu atklāšana pārvērstos izklaidējošā, sensacionālā, auditoriju šokējošā medija saturā. Ombuds nerada pierādījumus tam, ka konkrētā Raidījuma veidotāju nodoms būtu bijis izmantot, emocionāli ekspluatēt intervētās personas stāstījumu izklaides nolūkos, pārvērst intervētās personas ciešanas izklaidē, skatāmā izrādē, vizuālā efektā, eksponējot personas ievainojamību, kā arī, sensacionalizējot interviju, veicināt nevēlamus stereotipus par upura uzvedības normām. Skatot Raidījumu kontekstā ar citām raidījumu cikla epizodēm, ir pamanāma daudzveidīga, nestereotipiska varmācības upuru uzvedība, taču šī daudzveidība nav nodrošināma vienā atsevišķā raidījumu cikla epizodē.

[9] Ombuds atzīst, ka VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” Redakcionālajās vadlīnijās nav iekļauts *informētās piekrišanas* princips saistībā ar vardarbības, t.sk. seksuālas vardarbības upuru intervijām, kā arī nav iekļautas izvērstas vadlīnijas, kas ļautu šādās intervijās apzināti mazināt un preventīvi novērst *atkārtotas traumatizācijas* un *sekundāras viktimizācijas* potenciālos riskus.

Izvērtējot atzīto, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons

iesaka:

[10] Papildināt VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” Redakcionālajās vadlīnijās ar sadaļu par vardarbībā cietušu personu reprezentāciju LSM saturā, kas ietvertu sevī rekomendācijas komunikācijai ar šīm personām pirms redakcionālā materiāla veidošanas, satura veidošanas laikā, kā arī pēc redakcionālā materiāla sagatavošanas un publiskošanas, t.sk. arī attiecībā uz *informētās piekrišanas* principa īstenošanu saziņā ar šīm personām, *atkārtotas traumatizācijas* un *sekundāras viktimizācijas* risku novēršanu vai mazināšanu.

Īpaša uzmanība būtu pievēršama preventīvam risku novērtēšanas procesam, pārdomājot gan to, kādā mērā raidījumu veidotāji spēs nodrošināt kontroli par raidījuma veidošanas gaitā notiekošo,

gan to, kāds ir iecerētais intervijas formāts – līdzvērtīga saruna, komplementāra iztaujāšana, konfrontējoša diskusija, emocionālu reakciju provocējoša saruna, utt., un tam atbilstošais pušu savstarpējais pozicionējums, kā arī to, kā intervētajai personai tiks nodrošināta identitātes un privātuma aizsardzība³.

[11] Raidījumos un publikācijās, kas veltītas vardarbības, t.sk. seksuālas vardarbības tēmai un satur potenciāli traumējošu saturu, vai rada retraumatizācijas riskus no vardarbības cietušām personām, ievietot vizuāli vai audiāli pamanāmus brīdinājumus par iespējami traumatizējošu saturu, kā arī sniegt izvērstu informāciju par to, kur vērsties pēc palīdzības personām, kas nonākušas līdzīgās situācijās.

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas

līdzekļu ombuds

(*paraksts*)*

Edmunds Apsalons

***DOKUMENTS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR
LAIKA ZĪMOGU**

³ Šādu vadlīniju izstrādei ombuds kā paraugu iesaka izmantot Apvienotās Karalistes neatkarīgā komunikāciju regulatora un uzrauga OFCOM (The Office of Communications) izstrādāto risku novērtējuma matricu, lai identificētu, novērtētu un pārvaldītu iespējamus riskus darbā ar raidījumu dalībniekiem. Skat. izmantojot tīmekļa vietnes saiti: <https://www.ofcom.org.uk/siteassets/resources/documents/tv-radio-and-on-demand/broadcast-guidance/programme-guidance/broadcast-code-guidance/section7.pdf?v=328718>.